

TYPOLOGICKÁ KLASIFIKACE LIDOVÝCH POHÁDEK A POVĚSTÍ V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

JAN LUFFER

Úvod

Ke konci 19. století bylo po celé Evropě sebráno velké množství materiálu lidové prózy a vzniklo několik teorií, které jej interpretovaly, od – v té době již mrtvé – mytologické školy po převládající historicko-geografický přístup. Stále však chyběla podstatná část, která by posunula folkloristický výzkum do další etapy a vymanila jej z lichých hypotéz, vzešlých z disproporční orientace v bezbřehém korpusu folklorního materiálu. Potřeba klasifikace lidového vyprávění, která by byla založena na logickém principu a dala by se univerzálně aplikovat, byla pocíťována dlouhý čas, ale na vážný pokus o vyřešení této problematiky bylo nutno počkat až do 20. století. Neautoritativnější, ale také často kritizovanou se stala klasifikace Antti Aarneho, dvakrát výrazně rozšířená Stithem Thompsonem. Spíše než pod svým titulem *The Types of the Folktale* byla mezi odborníky známa pod neomylným označením Aarne–Thompson a zkratkami AT, ATh či AaTh. V předminulém roce (2004) byla tato stěžejní klasifikace revidována potřetí, a to německým badatelem Hansem-Jörgem Utherem (zkratka se rozšířila na ATU). Pro doplnění kontextu vývoje studia folkloristiky nebude bez důležitosti zmínit situaci předcházející tomuto novému mezníku a stručně sledovat postup pokusů o katalogizaci lidového vyprávění. Největší pozornost bude zaměřena na klasifikaci lidových pověstí v 2. polovině 20. století.

Poznámky k období před polovinou 20. století

Poprvé se o utřídění vyprávění pokusil roku 1864 rakouský diplomat, filolog a etnograf Johann Georg von Hahn (1811–1869). V úvodu své sbírky albánských a řeckých pohádek stanovil asi čtyřicet „typů“, které však trpěly závažnými nedostatky. Prvním problémem bylo založení systému na velmi omezeném počtu vyprávění, nadto uměle spojených s řeckými mýty. Druhým bylo systémové nero-

zlišení typů a motivů, z nichž se tyto typy skládaly. Podobným případem byl pouhý abecední seznam typů smíšených s motivy, prezentovaný téměř o třicet let později folkloristou Josephem Jacobsem (1854–1916), známým jako editor Ezo-pových bajek a autor populárních pohádkových sbírek pro děti, které obsahují srovnávací komentář a vytvářejí tak zdání věrohodnosti, avšak samotný text je neautentický a autor kompenzuje tradiční absenci pohádek v Anglii podstatnými umělými zásahy. Nedostatek klasifikace vyprávění byl zčásti vyrovnán folkloristickou terminologií a územ, které dovolily alespoň identifikovat konkrétní typy a motivy. K tomu sloužila obecně známá jména příběhů jako Cinderella či Rumpelstilzchen nebo fráze charakteristické pro ten který motiv, a pak také číslo, pod kterým se vyprávění vyskytuje v pohádkách bratří Grimmů. I tento způsob měl své slabiny, neboť pro spolehlivé určení by bylo potřeba používat přesné a jednotné formulace, s kterými by byl předem obeznámen i čtenář. Tato situace nebyla rozhodně pravidlem, jak můžeme vidět na příkladu našeho dosud jediného široce pojatého katalogu lidových vyprávění (Tille 1929–1937). Václav Tille (1867–1937) v Soupisu českých pohádek rezignuje na utřídění látek podle jakéhokoliv systému a řadí je mechanicky v abecedním pořadí jejich názvů, které tak zůstávají jediným vodítkem k vyhledání specifického vyprávění. Některá z těchto hesel vznikla doslovným převzetím nejrozšířenějšího cizojazyčného termínu (Sneewittchen), jiná jeho překladem (Císař a opat), další Tille vytvořil sám na základě motivu či charakteristického obratu (Tříkrát les, třikrát ves). Jako vývojový předstupeň Tillemu sloužil jeho předchozí heslář ke komentářům Jiřího Polívky (Tille 1918), v němž přejímá označení látek od Polívky. Velká část nově vytvořených hesel náleží málo rozvinutým vyprávěním, která Tille zahrnul do svého soupisu až v pozdější fázi. Při shromažďování aktuálního materiálu se opakovaně vyskytovaly drobné, ale mezinárodně rozšířené látky s ustáleným syžetem, které nebylo možno ignorovat. Tento materiál byl dodatečně zařazen do doplňků k abecedě, jejichž žánrové složení se výrazně přiklonilo k pověstem, tvořícím tak polovinu všech doplňujících látek.

Jedinou pomůckou, která může usnadnit orientaci v Tilleho abecedním hesláři, jsou odkazy v závěrečném rejstříku. Jde jednak o známá, cizojazyčná hesla, která směřují hledání k preferované české podobě, např. *Totenhemdchen viz Rubášek*, nebo česká formulace odkazující na autoritativní mezinárodní označení, např. *Tři přadleny viz Tom Tit Tot*. Další odkazy se snaží navést k ústřednímu heslu pomocí různých souvisejících formulací, které se z vnějšího pohledu jeví jako nahodilé, např. *Talisman viz Plivník; Stařec v lese viz Hodná – zlá dívka*.

Odlišný, organizovanější způsob třídění nalezneme v Soupisu slovenských rozprávok Jiřího Polívky (1858–1933) (Polívka 1923–1931). Autor se k metodě své katalogizace nevyjadřuje, a tak nezbyvá, než vyjít z její praktické aplikace. U prvních tří dílů, obsahujících kouzelné pohádky, které Polívka nazývá „Rozprávky s živly nadprirodzenými“, platí základní hledisko třídění podle žánru a tematic-

kých skupin. V dílu čtvrtém a pátém jsou žánry smíšeny a látky stejného žánru i tématu se mohou nacházet zařazené jednou v pohádkách a podruhé v pověstech. Například pověsti o smrti a mrtvých se vyskytují ve čtvrtém dílu v částech III. „Rozprávky o bytnostiach nadprirodzených alebo vládnúcich silami nadprirodzenými“ (Smrt donesená na svadbu) a IV. „Novely a poviedky z obecného života“ (Nebožká sa vracia pre svoje stužky), a také v pátém dílu v části VII. „Povesti“ (Nekrstenec). Tematické rozdělení uvnitř skupin je v některých případech značně nerovnoměrné, k jednomu číslu je přiřazen široký okruh látek (skupina 149 čítá dvacet dva podhesel o skřítčích, vodníkovi, nemocech, znameních smrti ad.) a k jinému jen jedno okrajové téma (skupina 150 obsahuje pouze látky o drakovi).¹

Srovnáme-li Tilleho a Polívkův soupis, zjistíme, že kromě fundamentálně rozdílného přístupu k systému katalogu je mezi nimi i disproporce v koncepci lidového vyprávění. Zatímco Polívka usiluje o komplexní obraz a zahrnuje do „rozprávok“ i ostatní druhy lidové prózy, Tilleho pojetí pohádky je omezené, a i přes postupné rozšiřování hranic, které se projevilo zejména přijímáním pověstí do doplňků v posledním svazku soupisu, zůstaly zcela stranou pohádky zvířecí a kumulativní řetězové pohádky-hříčky. Nepochybně sehrála důležitou roli i doba, během níž katalogy vznikaly: Polívka sestavoval svou práci pět let, zatímco vydání Tilleho soupisu se stále oddalovalo a práce se vlekla desítky let.

Klasifikace pohádek

Jde-li o metodologii a teorii klasifikace lidového vyprávění, je třeba se obrátit na zahraniční práce. V případě žánrů s ustálenými a mezinárodně rozšířenými syžety, jimiž je na prvním místě pohádka, se neobejdeme bez mezinárodního katalogu Aarneho–Thompsona–Uthera.

Základ dnešního katalogu ATU vznikl na začátku 20. století na půdě finské školy. O potřebnosti vytvořit spolehlivou klasifikaci lidového vyprávění rozhodl Kaarle Krohn a zadal tento úkol svému žákovi Antti Aarnemu. Nutnost takového kroku vycházela přímo z historicko-geografické metody, uplatňované při výzkumu lidového vyprávění poprvé právě Krohnem. Podle této metody je pro důkladné prozkoumání folklorní prózy potřeba pracovat v mezinárodním měřítku a nashromáždit co největší počet variant, na jejichž základě mohou být jednotlivé příběhy analyzovány. Výsledky sběratelské činnosti bylo tedy před další práci nutno rozřadit podle nějakého klasifikačního systému. A. Aarne (1867–1925) založil svůj katalog zejména na rukopisném materiálu helsinského archivu, materiálu dánského sběratele Svenda Grundtviga a pohádkách bratří Grimmů. Byl si vědom, že takový katalog, podložený pouze selektivními zdroji, není úplný a počítal s doplněním množství typů, pro něž připravil ve svém číslování prázdné pozice: z celkových 1940 čísel bylo obsazeno jen 540 položek.

Aarne od sebe jasně odlišuje motiv, epizodu a typ. V úvodu píše, že jako základ daného typu slouží úplné vyprávění, jen v případě látek o hloupých čertech

a zčásti u anekdotických příběhů a zvířecích pohádek přiřazuje číslo typu pouze epizodám, které se mohou volně kombinovat nebo stát samostatně (Aarne – Thompson 1928: 10n). Jistou teoretickou inkonzistenci lze vidět v proměnlivém hledisku, podle kterého je materiál klasifikován v základních skupinách, stanovených podle žánrů. Zvířecí pohádky jsou tříděny podle zvířete, které má v příběhu hlavní úlohu (např. domácí zvířata), kouzelné podle sedmi skupin motivů, zahrnujících nějaký nadpřirozený prvek (např. nadpřirozený protivník), a žertovné příběhy podle skupin jednajících postav (např. faráři a jiní duchovní). Práce vyšla roku 1910 pod názvem Verzeichnis der Märchentypen jako třetí publikace v řadě FF Communications (FFC), krátce předtím v Helsinkách založené společnosti pro mezinárodní studium folkloru Folklore Fellows. Do roku 1928, kdy byla práce poprvé revidována Stithem Thompsonem, vyšlo několik katalogů, které na ní byly založeny a dále její klasifikační systém doplňovaly. Všechny se týkaly opět pouze oblastí severní Evropy až na jedinou výjimku, jíž byl katalog českých pohádek Václava Tilleho (Tille 1921). Tento katalog také jako jediný neakceptoval Aarneho klasifikaci a omezil se na odkazy k Aarneho typům. V mnoha následných studiích lidového vyprávění z celého světa byl katalog v průběhu celého dalšího století kontinuálně rozšiřován o nové typy. Během té doby musel být třikrát aktualizován, a tak se z původní 66stránkové publikace stal současný třísvalkový kolos o téměř 1500 stranách.

První revize typů byla svěřena již zmíněnému S. Thompsonovi (1885–1976) a vyšla tři roky po Aarneho smrti pod názvem *The Types of the Folk-Tale* (Aarne – Thompson 1928). Thompson zachoval Aarneho obecné schéma a čísla typů, která obsadil novými typy, nashromážděnými do té doby badateli v jiných katalozích. Mimoto sám na katalog aplikoval francouzská vyprávění a známé příběhy literárního původu, které zdomácněly v lidové tradici. Rozšířen byl i text, popisující jednotlivé typy. Kromě systematických bibliografických odkazů byly některé typy analyzovány na jednotlivé motivy, jimž byla přiřazena čísla v té době ještě rukopisného Thompsonova soupisu motivů.² Na Thompsonovu revizi pohotově reaguje již o rok později Nikolaj Petrovič Andrejev s ruským katalogem (Andrejev 1929)³ a dále následují katalogy rumunský, maďarský a další.

Z prvního vydání AT vychází jediný, spíše pracovní překlad pro naše jazykové prostředí. Slovenské Typy ľudových rozprávok byly vydány v omezeném, cyklostylovém nákladu až v roce 1960, tedy v době, kdy první revize AT zastarala a byla již připravena revize druhá, rozsahem dvojnásobná oproti předchozí (Aarne – Thompson 1961).⁴ Thompson plynule navazuje na svou předchozí práci, shrnuje nové národní katalogy a materiály z archivů a sbírek s odkazy na AT, otištěných v časopise *Fabula*. V dosavadním číslování katalogu nedělá téměř žádné změny, jen místo několika hvězdiček u dodatečných čísel ve vydání z roku 1928 zavádí abecední značení, aby se vyhnul nepraktickému řešení, kdy by došlo k nashromáždění více než deseti hvězdiček. V úvodu autor píše, že ani v této dru-

hé revizi se ještě nejedná o katalog vyprávění z celého světa: „Strictly then, this work might be called ‚The Types of the Folk-Tale of Europe, West Asia, and the Lands Settled by These Peoples‘.“ (Aarne – Thompson 1961: 7)

Po více než čtyřiceti letech přichází třetí revize, ATU (Uther 2004), která přináší zásadní změny. Zatímco metoda předchozích revizí spočívala převážně v doplňování nových informací, zde dochází ke kritickému přehodnocení celého katalogu. Původní čísla typů byla sice většinou respektována, ale přepsány a rozšířeny byly popisy syžetů, které ve starším katalogu trpěly přílišnou stručností, a mohlo dojít k záměně. Zcela nově byly tyto popisy vytvořeny v případě typů s lascivním obsahem, které Thompson cenzuroval a namísto stručného děje jen napsal do závorky poznámku „obscene“. Na druhé straně byl redukován rozpis motivů Thompsonova motivického indexu. Změněno bylo i mnoho názvů, ty původní však zůstaly pro lepší orientaci zachovány a uvedeny v závorkách. U typů často nalézáme také křížově odkázané vztahy k jiným typům, s nimiž se mohou kombinovat nebo k nimž mohou přecházet. Autor některé typy s velmi omezenou distribucí vypouští a další odkazuje jako duplicitu k jiným číslům. Naopak přidává přes dvě stě padesát nových typů a materiál buď úplně nový, nebo v předchozích revizích nedostatečný (slovanské prostředí, vyprávění z jižní Evropy, Rakouska a Švýcarska). Např. u typu 672 (Hadí korunka) Uther vyřazuje obsahy čísel 672A–672C a odkazuje je k základnímu číslu 672, ponechává jen 672D (Hadí kámen). U ohvězdičkových čísel odkazuje pod 672C* (Hadovo svědec-tví) zrušený 842B* (Had na svatbě) a 672D* (Černobylník) naopak ruší a odkazuje pod následující typ 673 (Maso bílého hada). Typ 673 zahrnuje i další rušené číslo 671C* (Sluha rozumí řeči ptáků) a dále informaci, že se kombinuje s typy 305 a 554 a pro srovnání se hodí typy 670, 672 a 736A.

Uther podrobuje kritice i pramennou základnu, která místy podlehla romantizující předpojatosti a dala přednost zapsané orální tradici před staršími literárními zdroji. Čtenář se tak poprvé setká se systematickými odkazy na starověké a středověké prameny, stejně jako na nejnovější studie (Uther 2000).

Klasifikace pověstí

ATU slouží jako spolehlivý průvodce pro bajky, různé druhy pohádek, humorky a kumulativní řetězové pohádky s formulemi a repetitivní rytmickou kompozicí (tzv. formula tales). S některými vypravěčskými žánry, jako jsou mýty, pověsti a anekdoty, však ATU nepočítá a je pro ně třeba vytvořit zvláštní klasifikaci. Pozornost těmto žánrům, zůstávajícím v mezinárodním studiu dlouhou dobu spíše na okraji, se začala věnovat v 60. letech 20. století. Na Christiansenův katalog „migračních pověstí“ (1958) a W.-E. Peuckertem započatou práci na *Handwörterbuch der Sage* (1961) navázala nově ustanovená International Society for Folk Narrative Research (ISFNR). Jedním ze záměrů společnosti bylo vytvořit mezinárodní katalog typů pověstí. Předpokladem pro uskutečnění tohoto cíle

bylo nejprve shromáždit reprezentativní množství národních katalogů jako základu pro další srovnávací práci. V roce 1963 byl na konferenci ISFNR v Budapešti sestaven návrh pro mezinárodní systematické třídění na základě srovnávání a konkordance publikovaných i nepublikovaných katalogů pověstí. Obsahoval čtveřici hlavních okruhů: pověsti etiologické a eschatologické, historické, mytologické (o nadpřirozených bytostech) a mýty o bozích a hrdinech. Další dvě zvažované skupiny byly zrušeny a vřazeny do zbývajících: místní pověsti do pověstí historických a démonologické do mytologických (Hand 1965: 444). O rok později byl systém revidován, první dvě skupiny byly dále diferencovány a čtvrtá skupina byla změněna na hagiografické a hrdinské legendy. Spolu s otázkami samotné klasifikace byly řešeny i související problémy: mají-li být do katalogu zahrnuty i memoráty, do jaké míry obsáhnout legendy o svatých a místně situované příběhy o hlupácích, kam zařadit v mezinárodním kontextu látky regionálně výlučné.

I přes rozsáhlé přípravné práce a množství úsilí odborníků z mnoha států však vývoj ustrnul na mrtvém bodě kvůli nerozhodnosti při výběru jednotného klasifikačního systému, neshodám při stanovení žánrů, na nichž by byla klasifikace založena, a také vlivem změny orientace folkloristického výzkumu, když se zájem přesunul od uspořádání archivních materiálů na živé vyprávění. Plán mezinárodního katalogu pověstí tak nebyl dodnes naplněn. Nejbližší se k vytvoření katalogu širšího rozsahu dostaly severoevropské země. V Nordic Institute of Folklore (NIF), založeném roku 1959, byl navržen plán panskandinávského soupisu pověstí, který vycházel ze základních klasifikačních prací R. Th. Christiansena (Norsko) a L. Simonsuuriho (Finsko) a z neobyčejně obsáhlých mnohasvazkových sbírek pověst'ového materiálu E. T. Kristensena (Dánsko), W. Liungmana (Švédsko) a také dvacetisvazkového souboru finských pověstí. Práce byla dokončena a roku 1972 vydána v edici NIF, bohužel v hůře přístupné dánštině.

Folklorista zůstává při klasifikaci pověstí odkázán na národní, případně různé tematicky zaměřené katalogy. Jedním z nejdůležitějších je katalog Reidara Thoralfa Christiansena (1886–1971) (Christiansen 1958), na nějž navázali další autoři, i když si byli vědomi, že jde o velmi limitovaný katalog, který je zamýšlen jako východisko pro katalog mezinárodní, ale přitom je založen pouze na norském materiálu. K. M. Briggsová, která ve svém slovníku britských lidových vyprávění použila Christiansenův systém, jej označila za „rather skeletal work“ (Briggs 1991: VII) a doplnila do jeho číslování 21 vlastními typy.⁵ Těžkosti s aplikací polského materiálu na schéma katalogu měl Julian Krzyżanowski (Krzyżanowski 1962–1963), neboť v něm nenalezl oporu pro pověsti etiologické a místní. Norský katalog obsahuje v převážné většině démonologické pověsti⁶ a svým číslováním navazuje na Aarne–Thompsonovo dílo. Čísla 2500–2999 nechává volná a začíná na čísle 3000. Krzyżanowski využil neobsazených pozic a doplnil do intervalu 2441–2999 vlastní typy pověstí o vzniku vesmíru, člověka, zvířat a rostlin. Dále se drží čísel Christiansenových, avšak výrazně rozšiřuje místní pověsti

(mění rozsah z 7050–8025 na 7050–8256) a naopak obrácený nepoměr se týká nejvíce skupiny The Fairies: zatímco v norských pověstech je zastoupena rovnoměrně v celém spektru čísel 5050–6070, v polských se vyskytují pouze typy 5060 a 5085.

Ke slabinám Christiansenova katalogu patří nejen jeho regionální omezenost a disproporce v zastoupení druhů pověstí, ale i vyloučení mnoha typů z katalogu. Christiansen proklamuje, že do svého seznamu migračních pověstí počítá pouze fabuláty, kde „the story no longer has the direct personal touch and instead follows a definite pattern“ (Christiansen 1958: 5), neboť pouze tyto příběhy jsou schopny se šířit přes hranice různých zemí. Omezuje se tak na vyprávění s ustáleným a často rozvinutým syžetem a opomíjí nejčastější pověst'ový materiál, v němž je ve vyprávění obsažen jediný motiv, jednotný narativní vzorec je obtížně zachytitelný a mnohdy je sdělován jako memorát, z něhož zřetelně vyčteme osobní zážitky a zkušenosti vypravěče. Těmto látkám se Christiansen v textu sice nevěnuje, popřípadě je jen stručně zmíní, v katalogu jim však přiřazuje zvláštní čísla typů, a tím je nakonec přece jen zahrnuje do migračních pověstí. Například typy 3050 (Na čarodějnickém sabatu) a 3055 (Čarodějnice, která byla zraněna) nalezneme v obsahu v seznamu typů, ale v textu jakékoli bližší informace chybějí. Podobně je tomu s dalšími typy, které se podle Christiansena vyprávějí jako skutečná událost, a tak se k nim nevyjadřuje, avšak přitom mají své místo v katalogu: 4025 (Duchové nekřtěňátek), 4030 (Zesnulá matka chodí ke svým dětem), 4075 (Návštěva v Utrøstu).

Etiologické pověsti s trolly (5020 n.) nejsou v katalogu systematicky obsaženy, neboť jsou „primarily told as explanations, and accordingly having decided local characteristics. There is no definite epic pattern, and the principal element is the motif rather than the story“ (Christiansen 1958: 88). Na konec katalogu je umístěna skupina Local Legends of Places, Events and Persons, do níž jsou neuspořádaně shrnuty různé látky, např. typ Polykratův prsten (ATU 736A) či místní pověst o stavbě kostela s motivy typu Jméno pomocníka (ATU 500). I zde je část typů, které nemají ustálený syžet a ve kterých „local colour and personal experience dominate“ (Christiansen 1958: 214). Těmto pověstem o kostelních zvonech (7070 n.) či o moru (7080 n.) nechává Christiansen otevřená katalogizační čísla, ale nepodává varianty ani zdroje, i když uznává, že typy jsou velmi rozšířené a obsahují stabilní motivy. Výsledkem takového přístupu je vyloučení většiny místních pověstí a podání neobjektivního obrazu pověst'ového žánru.

Druhý důležitý katalog, jehož vliv přesáhl i do pozdější doby, byla práce Lauri Simonsuuriho (1910–1964) z roku 1961, zaměřená na finské démonologické pověsti (Simonsuuri 1961). V nezměněné podobě vyšla ještě jednou v roce 1987 a o čtyři roky později v ruském překladu a v roce 1998 byla podrobně revidována folkloristkou Marjattou Jauhainen a přeložena do angličtiny (Jauhainen 1998). Simonsuuri, na rozdíl od Christiansena, aplikuje na svůj katalog veškerý materiál

k příslušné numinózní tematice, ať jde o pověsti se stabilními syžety nebo o samotné pověry a Jauhiainen tento přístup podtrhuje, když upravuje formulaci původního názvu na „[index] pověrečných pověstí a memorátů“ a v úvodu píše, že prvotním cílem není oddělit od sebe pověsti a memoráty nebo motivy a typy, ale zpracovat materiál v souvisejících tematických celcích. Katalog tak ve svém systému staví na stejnou úroveň typy a jednotlivé motivy. Podle názoru, přijímaného obecně v dřívější době, by však katalog měl obsahovat pouze samotné typy pověstí. Oproti tomu autorka namítá, že pokud by se nevzaly v úvahu i motivy, přišli bychom o značné množství materiálu, které by zůstalo stranou. Výhodou takového integrujícího přístupu je také na etnografickém podkladu v úplnosti zachycená tematika, reflektující se ve vyprávění.

Autorka považuje za nerozumné oddělování pověstí od jiných žánrů, které obsahují identické téma, a poukazuje na jejich těsnou propojenost. Lidová víra je předpokladem pro memorát a může také ve formě stručného sdělení, svázaného s jistým místem, zachovat zárodek pověsti. Memorát se může vyvinout v pověrečnou pověst, jejímž může být dokonce nutným předstupněm, a naopak pověrečná pověst může být vyprávěna jako memorát, aby se zvýšila její důvěryhodnost. O relativitě hranic mezi narativními žánry Jauhiainen píše: „The same narrative can sometimes be, depending on the situation, adapted to meet the communicative requirements of either a legend declared to be true or a folktale catering to fantasy.“ (Jauhiainen 1998: 26)

Schéma katalogu obsahuje 15 hlavních skupin, založených většinou na aktantech – aktivně vystupujících bytostech s nadpřirozenou působností:

B. Duchové a strašení, C. Smrt a mrtví, D. Čarodějové a čarodějnice, E. Dábel, G. Duchové místa, obývající kulturní, člověkem vytvořené prostředí, H. Nadpřirozené bytosti, přinášející člověku užitek, K. Lesní duchové, L. Vodní duchové, M. Trollové, podzemní lid, N. Obři, P. Poklady, Q. Nemoci a démoni nemocí a R. zvířata.

Skupina F. Porušení tabu a většina skupiny A. Omina, osud je založena na funkci vyprávění. Kritéria aktantů a funkcí se uplatňují i dále při třídění do podskupin a samotných typů a motivů. Autorka považuje takovýto princip za nepřirozenější východisko pro taxonomii, avšak stejně jako její předchůdce si je vědoma jeho úskalí. Nadpřirozené bytosti a úkazy představují variabilní složku vyprávění, a tak určit je jako kritérium by mohlo v případě mechanického postupu vyústit v banalizaci. Pomocníkem, který umožní sledovat rozšíření totožného či příbuzného motivu i v jiných skupinách, jsou křížové odkazy. Např. motiv „Dábel se bojí kohouta – kohoutí kokrhání odežene ďábla“ (E 41) obsahuje odkazy na typy, v nichž se vyskytuje ve své skupině E i v dalších skupinách C a D. Mimoto zde nalzáme odkazy na typy s podobným motivem „Mrtvá osoba se bojí kohouta“ ve skupině C a na typ se souvisejícím motivem „Vor obrů se potopí, když ráno zakokrhá kohout“ ve skupině N. Jauhiainen považovala zvýšení efekti-

vity odkazového aparátu za jeden z primárních cílů revize katalogu. Počet nových odkazů přesáhl 4500 a jejich funkce je nejen propojovat jednotlivé typy a motivy mezi sebou, ale také odkazovat na jiné žánry, s nimiž pověrečné pověsti a memoráty sdílejí společné elementy. Patří sem například odkazy na AT, Aarneho soupis finských etiologických pověstí (FFC 8, 1912), archivní kartotéku s příslovími či epos Kalevalu. Na začátku mnoha skupin a podskupin jsou často uvedeny odkazy, které se vztahují k celé skupině. Nemusí se pak u každé jednotky stejné skupiny řetězit totožné odkazy a systém se stává přehlednější.

Podstatným úkolem, kvůli kterému nový katalog vznikal, bylo doplnit do systému dosud neklasifikovaný rukopisný materiál. K původním 1184 Simonsuuriho číslům Jauhiainen přidala 358 nových. Největší část z nich, téměř polovina celého rozsahu, tvoří doplnění skupin C (Smrt a mrtví) a D (Čarodějové a čarodějnice), které si spolu s vyprávěními o osudu a strašidelných numinózních jevech udržely svůj statut v repertoáru vypravěčů až do 2. poloviny 20. století. Kromě rozšíření katalogu byla třeba i revize jeho systému tam, kde docházelo k asymetrii. Některá čísla měla příliš obecný charakter a sdružovala informace, které byly případně dále rozepsány v samostatných typech či motivech. Nastávala pak situace, že se jednotlivé motivy ocitly v syntagmatickém vztahu s typy či skupinami motivů, jejichž paradigma ve skutečnosti naplňovaly. Číslo, které obsahovalo více pověstí, bylo rozčleněno na nové typy a motivy; v největší míře se tak stalo u čísla E 1501 (Staalo – obří démon Sámů), jehož část obsahu byla rozdělena do jedenácti nových typů a motivů (E 1511–1596). Opačnému postupu, sloučení více typů či motivů do jednoho, se autorka snažila vyhýbat, ale v případě těžkostí se zařazením materiálu kvůli silné míře vzájemného překrývání bylo jedno číslo (nebo jejich skupina) zrušeno. Například C 206 (Rakev je těžká – kůň ji nemůže utáhnout) bylo sjednoceno s C 211 (Rakev je těžká – kůň ji neutáhne – stane se lehčí, když někdo uhodí na víko opratěmi nebo holí ve tvaru kříže). Sloučení nadbytečných čísel by bylo zvláště užitečné ve skupině N, v níž jsou několikrát opakovány totožné typy a motivy pro každého jednotlivého obra. Např. mezinárodně rozšířená pověst „Hračka obrů“ (ATU 701) nemůže být v katalogu určena jedním číslem, ale jejich rozsahem, neboť se vyskytuje jednou jako „Hračka pro dceru hiisi“ (N 702), jednou jako „Hračka pro dceru Kalevova syna“ (N 703) a znovu jako „Hračka pro dceru obřího mnicha nebo trolla“ (N 704). Vhodným řešením by bylo integrovat předchozí tři čísla s detailními motivy do N 701, kde je popsán syžet pověsti. Autorka však považuje slučování čísel v této skupině za nemožné kvůli zachování archivační metody.

Katalog je opatřen důkladným úvodem, v němž se autorka zabývá finskou pověrečnou pověstí a jejími znaky, věnuje se otázce žánrů a klasifikace a popisuje metody, které použila při tvorbě nového katalogu. Na konci publikace je připojena konkordance s typy Christiansenových *The Migratory Legends*. Setkávají se tak dva v současné době nejdůležitější katalogy pro studium pověstí.

V severní Evropě vzniklo výjimečné bohatství dalších katalogů lidových pověstí. První z nich byly vydány v edici FFC jako vedlejší produkt pohádkových katalogů: pohádky a pověsti estonské (FFC 25, 1918), laponské (FFC 60, 1925) a livonské (FFC 66, 1926). Pohádky a pověsti kombinoval ve svém katalogu nizozemského vyprávění také Jacques Rudolf Willem Sinninghe (Sinninghe 1943), který zařadil do vlastního systému pověsti etiologické, démonologické,⁷ historické, do nichž zahrnul i místní, a legendární. Autor od sebe ostře odděluje pověsti a pověry a o zařazených látkách píše: „Nur Ereignisse, die als konkrete Tatsachen erzählt, und an Person oder (und) Ort gebunden sind, wurden in den Sagenkatalog aufgenommen.“ (Sinninghe 1943: 6)

V letech 1957–1969 vydával Waldemar Liungman taxonomicky uspořádané švédské pověsti a v téže době pracoval na katalogu vyhraněných, mezinárodně rozšířených typů švédských pověstí Carl-Herman Tillhagen, následován Bengtem af Klintbergem. Jejich práce však zůstala nedokončena. Nedlouho poté se v edici NIF objevil katalog anekdot a pověstí z archivů Finské literární společnosti, a to pověsti historických a místních od Pirkko-Liisy Rausmaa a legendárních od Kristiiny Rokala. Tyto katalogy se objevují také v práci M. Jauhainen jako součást odkazů na klasifikační práce jiných žánrů. Lotyšská vyprávění zpracovala Lena Neuland (Neuland 1981) a podala holý soupis jejich motivů podle Thompsonova Motif-Index of Folk-Literature.

Mimo edici FFC vyšlo několik národních katalogů v původních jazycích. Patří sem již zmíněné publikace J. Krzyżanowského a K. M. Briggsové, dále soupis typů a motivů italské lidové slovesnosti, nezahrnující písně, od A. M. Cirese a L. Serafini a dva maďarské katalogy. V Maďarsku, tak jako jinde, probíhaly v 60. letech práce na shromažďování pověstového materiálu a sestavování katalogu, avšak jen velmi malá část byla dokončena a publikována. Démonologickými pověstmi se zabýval Tamás Körner, který časopisecky vydal katalog skupiny Smrt a mrtví (Körner 1970) a v rukopise jeho dizertační práce zůstala podskupina A tündér („víla“). V roce 1977 byla pověřena sestavením katalogu z archivních sbírek démonologických pověstí Anna Bihari (Bihari 1980). Její systém byl založen na návrhu z budapeštské konference, ustáleném roku 1967, a upraven podle potřeb maďarského materiálu. Větší přístupnosti práce napomáhá její vydání souběžně v maďarštině a angličtině (mimo předmluvy a antologie textů), naopak jako svízelné se jeví vyřazení skupiny B (Smrt a mrtví) a O/7 (Vila), které již byly sice dříve zpracovány T. Körnerem, avšak jsou těžko dosažitelné a nadto užívají jiný systém.

Další skupina katalogů zkoumá materiál z hlediska úzce vymezeného tématu. Patrně nejstarší takový katalog se věnuje obrům v německých pověstech (FFC 122, 1937). Roku 1966 předložili němečtí badatelé na zasedání ISFNR v Liblicích katalog německých pověstí o smrti a mrtvých a o rok později jej vydali v revidované podobě Ingeborg Müllerová a Lutz Röhrich. Klasifikační systém této

práce přejímá také výše zmíněný T. Körner. Dílčí téma d'ábla v podobě psa zpracovala Barbara Allen Woodsová a skotskými čarodějnicemi se zabýval Alan Bruford (Bruford 1967), americkými pak Christine Goldbergová (Goldberg 1974). Existují ještě další katalogy tohoto druhu, některé jsou součástí sbírek pověstí, jako např. podrobně rozdělené hornické pověsti od Gerharda Heilfurtha a Iny-Marie Greverus (Greverus – Heilfurth 1967).

Rozsáhlým tematickým doplňkem k Thompsonovu motivickému indexu je soupis vyprávění o ztracených dolech a pokladech, vyskytujících se ve státu Arizona a výběrově i v jiných oblastech (Granger 1977). Autorka nezasahuje do stávajícího Thompsonova systému, ale buduje na shodném principu paralelní index, který užívá minuskulí a zabraňuje tak kontaminaci s Thompsonovými motivy, označenými verzálkami. Odlišnost např. motivu d 12 (poklad ve formě vzácných drog či koření) od motivu D 12 (proměna muže v ženu) je patrná na první pohled. Na rozdíl od B. A. Woodsové autorka vynechává jakoukoli pramennou kritiku a zpracovává materiál „wherever found, whatever the literary quality“ (Granger 1977: 9). O změnu v samotném Motif-Indexu se snažil Gershon Legman, který se celý život věnoval erotickému folkloru. Kritizoval S. Thompsona, že nemístně odmítnul obsadit čísla X700–799 skupiny „Humor týkající se sexu“, a sám na doplnění těchto motivů pracoval (Legman 1962).

Katalog pro zvláštní žánr terminově neustálené moderní pověsti či „urban legend“ vytvořil Jan Harold Brunvand, který se tématem vytrvale zabývá. V pořadí pátá z jeho sbírek současného folkloru (Brunvand 1993) zahrnuje autorův návrh na klasifikaci, na něž je aplikován veškerý materiál i z předchozích knih z let 1981, 1984, 1986 a 1989. Katalog obsahuje deset hlavních skupin: 1. Pověsti o automobilech; 2. Pověsti o zvířatech; 3. Hororové pověsti; 4. Pověsti o nehodách; 5. Pověsti zahrnující sex a skandály; 6. Pověsti o zločinech; 7. Pověsti z obchodního a profesního prostředí; 8. Pověsti o vládě; 9. Pověsti a klepy o slavných lidech; 10. Pověsti z akademického prostředí. Autor považuje tento katalog za neoficiální a jednotlivým typům ani nepřiděluje čísla pro jejich snadnou identifikaci, ale v pozdější Encyclopedia of Urban Legends jej uvádí znovu, neboť alternativní systém srovnatelného rozsahu dosud nebyl publikován: „The possibility of classifying urban legends according to themes, meanings, functions, or other features has been explored but not developed into a complete system.“ (Brunvand 2001: 76) Paralelně existují i další autorské katalogy, vytvářené ostatními folkloristy, kteří se tématem také zabývají, např. Bengtem af Klintbergem nebo Rolfem Wilhelmem Brednichem, a v současné době by se měla připravovat k tisku habilitační práce Ingo Schneidera z Institutu evropské etnologie v Innsbrucku Contemporary Legends – Sagen der Gegenwart; Studien zur Motivgeschichte, gesellschaftlichen Relevanz und genretheoretischen Einordnung. Stejně jako u „tradičních“ pověstí i zde zůstává otázka mezinárodní klasifikace otevřená.

Klasifikace českého lidového vyprávění

Pokud bychom měli popsat stav, kterého bylo dosaženo v katalogizaci českých pohádek, mohli bychom stručně konstatovat, že v této oblasti jsme v Evropě jedni z těch, kdo jsou stále na začátku. Máme dosud pouze věkovité publikace V. Tilleho, zejména rozsáhlý a po mnoha stránkách důkladný, avšak metodologicky zastaralý Soupis českých pohádek, jehož poslední svazek vyšel roku 1937. Více než půl století trávající hiát byl přerušen až nedávnými přípravnými pracemi na novém katalogu. Projekt Etnologického ústavu AV ČR, zahájený letos (2006) Jaroslavem Otčenáškem, počítá s ukládáním rukopisných i tištěných pramenů pohádek do šablony speciálního počítačového programu a vytvořením elektronického korpusu textů, který se stane základem pro pozdější zpracování tištěného katalogu. Samozřejmostí je konkordance každého vyprávění s důležitými klasifikačními pracemi, zejména ATU, a možnosti plnotextového vyhledávání podle mnoha kritérií.

Hmatatelnějších výsledků bylo dosaženo v taxonomii českých pověstí. Již roku 1954 nechal Jiří Horák založit kartotéku pověstí, excerpovaných z národopisných časopisů. Způsob třídění spočíval však jen v rámciových pokynech, které bylo postupem času nutno změnit ve vypracovaný systém. Tohoto úkolu se ujala mj. Dagmar Klímová a pro schůze v roce 1962 navrhla pracovní heslář s důrazem na oddíl o vodníkovi, publikovaný ve zkrácené podobě o rok později. Vzápětí následovaly další práce, vznikl návrh na třídění místních pověstí, vyjasňovala se metodika, v roce 1966 se v Liblicích u Prahy konalo mezinárodní zasedání ISFNR a zdálo se, že vše je na dobré cestě k vytvoření propracovaného katalogu. Bohužel myšlenka klasifikace českých lidových pověstí musela brzy ustoupit „pokrokovým cílům“ doby, neboť folkloristika byla nekompromisně přeorientována na výzkum dělnického folkloru. Projekt byl opuštěn a excerpta z Horákovy kartotéky byla zachráněna před ztrátou či zničením D. Klímovou a L. Pourovou. Jistou dobu se ještě pokračovalo na brněnském etnografickém pracovišti, kde se tématu věnoval Oldřich Sirovátka, který spolu s Martou Šrámkovou sestavil tematicky rozčleněnou kartotéku excerpt pověstí z vybraných reprezentativních publikací, avšak i tento pokus zůstal torzem.

Klíčovou osobností zabývající se démonologickými pověstmi a jejich katalogizací byla Dagmar Klímová (*1926). Obtížné poměry v době nesvobody jí však úkol velmi ztěžovaly a neumožnily dosáhnout konečného výsledku v podobě zamýšlené syntetické klasifikační práce o démonologické pověsti. Cenné jsou však i samostatné stati, které připravovaly půdu pro zamýšlený katalog. První větší článek (Klímová-Rychnová 1963a) shrnoval domácí i zahraniční práce na katalogizaci pověstí a podával předběžný návrh na systém hesláře českých pověrečných povídek. Inspirací pro heslář byly některé zahraniční katalogy, pro určení hlavních skupin to byla práce Christiansenova a pro způsob uspořádání podhesel motivický soupis Thompsonův. Originální však bylo vytvoření trojice hlavních nadřazených skupin, rozdělující pověsti na okruhy Nadpřirozené síly a prostřed-

ky; Osud člověka, duše, záhrobí, strašidla; Démonické bytosti a zvířata a v pozdějším hornáckém katalogu přibyla zvláštní, čtvrtá skupina Parodie pověrečných povídek. Autorka považovala heslář za prozatímní, a patrně proto nezvolila pro hesla žádný číslovací systém, což ztížilo pozdější práci, neboť katalog byl dostatečně podrobný a vybavený odkazy a i v této nedokončené verzi splňoval předpoklady stát se praktickou pomůckou. Přítomná práce na tento článek vědomě navazuje a doplňuje stav bádání za uplynulá více než čtyři desetiletí, a to jak v žánru pověsti, tak omezeně i pohádky. D. Klímová publikovala dva katalogy, na něž byl aplikován konkrétní materiál vyprávění z Hornácka, kde autorka prováděla dlouholeté terénní výzkumy. Byla to lidová próza obce Nová Lhota (Klímová-Rychnová 1963b) a lidová vyprávění Hornácka v monografii o této národopisné oblasti (Klímová-Rychnová 1966). Je velká škoda, že autorka byla i v této činnosti nevhodně omezována, a tak má hornácký katalog velmi stručnou podobu a informace jsou maximálně kondenzovány, např. známější látky jsou uvedeny jen názvem, popřípadě i číslem z AT. Do tematicky zaměřených studií k démonologické pověsti patří práce o vodníkovi (Klímová 1972), hadovi (Janotka – Klímová 1971) a hospodářkovi (skřítkovi) (Klímová 1980).

Na pověsti místní se zaměřila Libuše Pourová a navrhla teoretický systém jejich třídění, založený na syžetu (Pourová 1963). Dva regionální katalogy vznikly jako diplomové práce a shodou okolností zpracovaly podobnou oblast. První z nich (Daňkovská 1983) obsáhla pověsti téměř celého Podbrdsko, krajiny ležící pod středočeským lesnatým pohořím Brdy, do níž autorka zahrнула oblasti Příbramska, Dobříšska, Hořovicka, Rokycanska a Rožmitálska. Základní rozdělení katalogu bylo provedeno podle druhů na pověsti historické, etiologické, etymologické a démonologické. Největší slabinou je nesystematické zařazení pověstí místních, které se nacházejí v různé míře ve všech skupinách. Rozdělení démonologických pověstí se opírá největší měrou o polský katalog Krzyżanowského, ostatní skupiny mají dělení vlastní. Druhá práce (Luffer 2003) obsáhla shodně s předchozí území Hořovicka a uzavřela oblast Podbrdsko ještě pověstmi z Beřounska. Místní pověsti byly aplikovány na schéma L. Pourové, historické byly zařazené chronologicky podle aktuálních témat a rozšířeny o pověsti erbovní a legendární, démonologické převzaly základní dělení podle hesláře D. Klímové, ale pro podrobnější rozčlenění byl použit vlastní, experimentální systém. V rukopisné podobě existuje ještě tematický katalog, zaměřený na památné stromy v lidové slovesnosti i literatuře (Hrušková-Profousová 1975). Katalog je součástí dizertační práce Marie Hruškové a používá základní dělení na pověsti historické, místní a pověrečné povídky. Historické pověsti jsou rozříděny striktně chronologicky, např. A V. Stromy – připomínky husitských bojů; A VI. Stromy Jiřika z Poděbrad; A VII. Stromy připomínající jednotu bratrskou. Místní pověsti jsou setříděny podle tématu a obsahují i látky etiologické a etymologické a stejný princip je použit u pověrečných povídek, zahrnujících i legendární motivy.

Všechny tyto práce přispějí svým dílem k budoucímu souhrnnému katalogu českých pověstí, hlavní úkol však teprve čeká na své provedení. Bude třeba zpracovat nový klasifikační systém s propracovaným odkazovým aparátem a konkordancí k důležitým katalogům jako je Christiansenův, Simonsuuriho–Jauhiainen, ATU, Tilleho a popřípadě dalším. Systém katalogu by neměl být předem připravený teoretický konstrukt, který by se stal svěřací kazajkou, ale měl by být organicky vytvářen a ověřován podle klasifikovaného materiálu. S tím těsně souvisí kritika a výběr pramenů, který by se měl zaměřit také na neintencionální zdroje, jakými jsou nejčastěji pověsti jako ukázky nářečí v jazykovědných publikacích a archivech. Přípravné práce v tomto duchu byly již započaty autorem tohoto článku, i když lépe by se pro úlohu takového rozsahu hodila skupina badatelů. Mezinárodní katalog pověstí zůstává sice nadále v nedohlednu, avšak doufáme, že se možnost vzniku katalogu pověstí českých alespoň trochu přibližuje a v nepříliš vzdálené budoucnosti dojde svého naplnění.

Červen 2006

¹ Pro bližší informace o katalozích V. Tilleho a J. Polívky viz Klímová-Rychnová 1963a: 445–450.

² Thompsonova idea vytvořit katalog motivů vzešla z jeho srovnávacích studií evropských vyprávění a příběhů indiánů Severní Ameriky. Později zjistil, že takový katalog by měl smysl jen v co nejširším měřítku, a tak se pokusil sestavit rejstřík motivů ze všech geografických oblastí a žánrů s narativní strukturou, od mýtů po exempla, utříděný do logických kategorií. Motif-Index of Folk-Literature obsáhl 6 svazků (FFC 106–109, 116 a 117) a vycházel v letech 1932–1936, druhé, revidované vydání pak v letech 1955–1958.

³ Digitální podoba katalogu je k dispozici na internetové adrese <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/>.

⁴ Práce vyšla v nezměněné podobě ještě v letech 1963, 1973 a 1987.

⁵ 3026* – Contest between Magicians, 3051* – Tam O'Shanter, 3061* – The Pied Piper, 3071* – The Witch of Berkeley, 3076* – The Tempted Lady, 4016* – The Fairy Funeral, 4021* – Troublesome Ghost Laid, 4071* – Malevolent Mermaid, 4077* – Caught in Fairyland, 4081* – The Wounded Seal, 4083* – The Mermaid and the Selkie, 5006* – The Ride with the Fairies, 5021* – The Devil's Porterage, 5076* – The Fairy Helper, 5081* – Fairies steal Food, 5082* – Fairies borrow Food, 5086* – Release from Fairyland, 5087* – The Trows' Bundle, 7011* – The Brownie and the Milk Bowl, 7012* – Revenge for Negligence, 7016* – Laying a Brownie.

⁶ Termíny démonologická pověst a pověrečná povídka/pověst používám jako ekvivalenty. Oba tyto termíny mají své slabiny: „démonologická pověst“ se nemusí týkat jen démonických bytostí a „pověrečná povídka“ příliš akcentuje pověru na úkor slovesné stránky a může odkazovat do starších etap folkloristiky, kdy se tento druh pověstí sbíral jen kvůli pověrám a mytologickým motivům.

⁷ Démonologické pověsti tvoří tři samostatné skupiny: A. Dämönensagen, B. Zaubersagen a C. Teufelsagen.

Literatura:

- Aarne, Antti – Thompson, Stith: 1928 – *The Types of the Folk-Tale. A Classification and Bibliography. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3) translated and enlarged. (FF Communications 74)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne, Antti – Thompson, Stith: 1960 – *Typy ľudových rozprávok I–III*. Praha: Společ. čl. národopisců.
- Aarne, Antti – Thompson, Stith: 1961 – *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3) Translated and Enlarged by Stith Thompson. (FF Communications 184)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Andrejev, Nikolaj Petrovič: 1929 – *Ukazateľ skazočnych sjužetov po sisteme Aarne*. Lenigrad: Izd. Gos. Russ. Geogr. Obščestva.
- Bihari, Anna: 1980 – Magyar hiedelemmonda katalógus/A Catalogue of Hungarian Folk Belief Legends. In: *Előmunkálatok a magyárság néprajzához* 6. Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- Briggs, Katharine M.: 1991 – *A Dictionary of British Folk-tales in the English Language. Part B Folk Legends, Vol. 1 and 2*. London, New York.
- Bruford, Alan: 1967 – Scottish Gaelic Witch Tales. A Provisional Type-List. In: *Scottish Studies* 11, s. 13–47.
- Brunvand, Jan Harold: 1993 – *The Baby Train and Other Lusty Urban Legends*. New York, London: Norton & Co.
- Brunvand, Jan Harold: 2001 – *Encyclopedia of Urban Legends*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Daňkovská, Drahomíra: 1983 – Pověsti Podbrdská. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská* 24. Příbram: 5–85.
- Goldberg, Christine: 1974 – Traditional American Witch Legends. A Catalog. *Indiana Folklore* 7: 77–108.
- Granger, Byrd Howell: 1977 – *A Motif Index for Lost Mines and Treasures Applied to Redaction of Arizona Legends, and to Lost Mine and Treasure Legends Exterior to Arizona. (FF Communications 218)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica; Tucson: The University of Arizona Press.
- Greverus, Ina-Maria – Heilfurth, Gerhard: 1967 – *Bergbau und Bergmann in der deutschsprachigen Sagenüberlieferung Mitteleuropas. Bd. 1. Quellen*. Marburg.
- Hand, Wayland D.: 1965 – Status of European and American Legend Study. *Current Anthropology* 6: 439–446.
- Höttges, Valerie: 1937 – *Typenverzeichnis der deutschen Riesen- und riesischen Teufelssagen. (FF Communications 122)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Hrušková-Profousová, Marie: 1975 – *Památné stromy v českém ústním podání a v literatuře*. Praha: FF UK, Rkp.
- Christiansen, Reidar Th.: 1958 – *The Migratory Legends. A Proposed List of Types with a Systematic Catalogue of the Norwegian Variants. (FF Communications 175)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Janotka, Miroslav – Klímová, Dagmar: 1971 – Vyprávění o hadech v soudobé lidové tradici. *Český lid* 58: 129–155.
- Jauhiainen, Marjatta: 1998 – *The Type and Motif Index of Finnish Belief Legends and Memorates. Revised and enlarged edition of Lauri Simonsuuri's Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen (FF Communications No. 182). (FF Communications 267)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Klímová-Rychnová, Dagmar: 1963a – Příprava katalogu českých pověstních žánrů. *Slovenský národopis* 11: 439–484.
- Klímová-Rychnová, Dagmar: 1963b – Katalog lidové prózy Nové Lhoty na Hornácku. *Český lid* 50: 213–230.

- Klímová-Rychnová, Dagmar: 1966 – Katalog horňáckých lidových vyprávění. In: *Horňácko*. Brno: 549–576.
- Klímová, Dagmar: 1972 – Vodník v českém lidovém podání. *Český lid* 59: 130–153.
- Klímová, Dagmar: 1980 – Hospodářik v českém lidovém podání. *Český lid* 67: 214–222.
- Körner, Tamás: 1970 – Mutatvány a keszülő Magyar Hiedelemmonda Katalógusból: A Halál és a Halottak/A Chapter from the Hungarian Folk Belief Legend Catalogue in Preparation: Death and the Dead. *Ethnographia* 81: 55–87.
- Krzyżanowski, Julian: 1962–1963 – *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym I–II*. Wrocław; Warszawa; Kraków.
- Legman, Gershon: 1962 – Toward a Motif-Index of Erotic Humor. *The Journal of American Folklore* 75: 227–248.
- Luffer, Jan: 2003 – Katalog pověstí Berounska a Hořovicka. In: *Minulosti Berounska* 6. Beroun: 199–264.
- Müller, Ingeborg – Röhrich, Lutz: 1967 – Deutscher Sagenkatalog. X. Der Tod und die Toten. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde* 13: 346–397.
- Neuland, Lena: 1981 – *Motif-Index of Latvian Folktales and Legends*. (FF Communications 229). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Polívka, Jiří: 1923–1931 – *Súpis slovenských rozprávok I–V*. Turčianský Sv. Martin.
- Pourová, Libuše: 1963 – K otázkám třídění pověstí. *Český lid* 50: 67–73.
- Simonsuuri, Lauri: 1961 – *Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen*. (FF Communications 182). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Sinninghe, J. R. W.: 1943 – *Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungssagen-, Sagen- und Legendenvarianten*. (FF Communications 132). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Thompson, Stith: 1955–1958 – *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends. I–VI*. (FF Communications 106–109, 116, 117). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Tille, Václav: 1918 – Polívkovy práce ze srovnávací literatury. *Národopisný věstník československý*.
- Tille, Václav: 1921 – *Verzeichnis der böhmischen Märchen*. (FF Communications 34). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Tille, Václav: 1929–1937 – *Soupis českých pohádek I–II/2*. Praha.
- Uther, Hans-Jörg: 2000 – Classifying folktales. The Third Revision of the Aarne–Thompson Tale Type Index (FFC 184). *FF Network* 20: 11–13.
- Uther, Hans-Jörg: 2004 – *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Parts I–III*. (FF Communications 284–286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Woods, Barbara A.: 1959 – *The Devil in Dog Form. A Partial Type-Index of Devil Legends*. Berkeley: University of California Press.

Contact: Mgr. Jan Luffer, Národní knihovna ČR, Oddělení národních jmenných autorit, Klementinum 190, 110 00 Praha 1; e-mail: jan.luffer@nkp.cz.